

Manus: Fra kirkegård til grønne rum

Intro

1. Hvem er vi?

Vi læser landskabsarkitektur på Københavns Universitet på kandidaten.
Jeg hedder Lykke Marott Bitsch
og jeg hedder Annette Kluver Andersen

2. Fascineret af kirkegårde - Lyngby Park Kirkegård

For 5 år siden på en af de første ekskursioner på universitetet besøgte vi Lyngby Parkkirkegård og fandt ud af at vi begge var fascineret af kirkegårde.

3. Kirkegården som arboret

Samme år i et kursus i botanik opdagede vi, at vi kunne studere planter på kirkegården, da de fleste kirkegårde huser mange hjemmehørende arter såvel som eksoter.

Senere har vi opdaget at de fleste kirkegårdanlæg rummer klassiske beplantningselementer, vigtig havekunst og kulturhistorie som optager os begge.

Praktik på Vejle Kirkegårde

Det var derfor ikke noget tilfælde at vi endte i praktik sammen på Vejle Kirkegårde, som det år var den eneste kirkegård som tilbød praktikpladser.

4/5. Oplæggets indhold

Vi har arbejdet med kirkegård af tre omgange, med tre forskellige aktuelle problematikker, Vi vil gerne præsentere dele af vores arbejde for Jer i dag.

- **Et kollektivistisk urneafsnit** med stauder på Gamle Kirkegård i Vejle
- **En parksituation** på Østre Kirkegård i Vejle, hvor 5 skitser danner grundlag for vores bachelorprojekt.
- **Syv fiktive skovkirkegårdsafsnit**, som kan opfattes som et idékatalog.

Vi starter med det kollektivistiske urneafsnit

6. Praktik

I vores 8-ugers praktik var vores største ønske at deltage i driften på kirkegården - det fik vi heldigvis lov til af praktikvært Jens og gartnerne på Vejle Kirkegårde. Vores timer med gartnerne ude på kirkegårdene har givet os vigtige erfaringer og uvurderlig viden om daglige rutiner, materialer og arbejdsgange. som har hjulpet os i det efterfølgende arbejde og designprocesser relateret til kirkegårde.

7. Et kollektivistisk urneafsnit med stauder

I vores praktikperiode arbejdede vi primært med tilblivelsen af et nyt urneafsnit på Gamle Kirkegård i centrum af Vejle. Et akut behov for flere urnegravsteder blev vores første opgave.
Kirkegårdsleder Jens og gartnerne var vigtige sparringspartnere under hele processen.

8. Urneafsnit

Gamle Kirkegård består af gamle lindetræer, en central stor hængende rødbøg og en stammehæk som afgrænser kirkegården til bysiden og giver forbipasserende et kig ind over kirkegården. Sjette Kvarter er det afsnit på kirkegården med de færreste gravsteder i drift, så ønsket om et nyt urneafsnit faldt naturligt her.

Udsigten til kirkens tårn var afgørende for forslagets endelige udformning.

9. Formsprog

Vi lavede tidligt en simpel arbejdsmodel til kommunikation - modellen havde den fordel at vi undervejs kunne flytte rundt på tingene. Vores arbejde med formsproget tog udgangspunkt i de overordnede strukturer på kirkegården. Det gjorde vi for at kunne tilpasse det nye urneafsnit til det eksisterende anlæg med kistegravsteder i takshække.

Krydsene viser de eksisterende gravsteder, som blev indpasset i forslaget.

Det var vores hensigt at tilføje noget nyt, uden at larme, hvilket er grunden til at kirketårnet, den store enebærbusk og den røde hængebøg kom til at indgå som udsigtspunkter i forhold til både udsigt og adgang til Sjette Kvarter. De lave takshække i kirkegårdens andre kvarterer fandt vi smukke og passende som indramning. En nonne fællesgrav på kirkegården blev inspiration til de nye urne-fællesskaber.

10. Inspiration

Staudeplantningen er inspireret af et forslag som findes omkring et privat firma i Schweiz. Vi har ligesom på referencen her primært brugt farverne grøn og rød, med grøn som gennemgående i alle staudebedene, for at skabe ro og give plads til de individuelle udtryk på gravstederne.

11. Stauder

Kombinationen af stauder er tilpasset de lokale forhold, bla. kaster den store hængebøg skygge i den ene ende af Sjette Kvarter. Stauderne er kombineret så bar jord undgås. Der er indarbejdet bunddækkende planter og karakter planter så bedene byder på blomstring og frøstande, samt farveskift i løv fra forår til vinter.

12. Forslag

Vores endelige produkt var denne plan ledsaget af en afsætningsplan, en planteliste, en beplantningsplan og en beskrivelse af driften. Forslaget tilbyder små urnegravsteder omkranset af takshække i nærhed af staudeplantninger.

13. Fra idé til opmåling

Vi fik tilmed mulighed for at følge forslaget helt til dørs og afprøve afsætningsplanen i funktion. Vi satte chausséstenene i planens vigtige punkter. Den praktikoplevelse var helt særlig og er blevet mødt med stor anerkendelse fra vores medstuderende. Det praktiske i vores uddannelse fylder forholdsvis lidt, så når muligheden byder sig slår vi til og vi påskynder, at Jens mente, at vi skulle prøve kræfter med første fase af anlæggelsen.

14. Første urnefælleskab anlagt

At der var akut brug for urneafsnittet vidner dette foto om og vi var nærmest jublende da gartnerne sendte det.

15. Skiller En parksituation

Efter 8 uger i Vejle gav vi os i kast med vores bachelorprojekt. I vores praktiktid blev vi introduceret til udviklingsscenarier for Østre Kirkegård. Vi deltog i et møde med kirkegårds konsulent Preben Skaarup, og det skulle vise sig at blive den spæde start på vores bachelorprojekt.

16. Bachelorprojekt om fremtidige scenarier for Østre

Her ses et skråfoto af Østre Kirkegård. Kirkegårdsområdet er fladt og alle sider af arealet er afgrænset af færdselsårer. Nord for jernbanen lukkes landskabsrummet af markante skovklædte dalkanter, som har stor oplevelsesmæssig værdi. Dem kan man ikke se på fotoet. Ældre stammehække i lind markerer de to hovedindgange og store fritstående blandede træarter knytter sig til kanten. Lindealléer peger mod kapellet som virker som kirkegårdens midtpunkt. Lavere fritstående træer - løvfældende og stedsegrønne arter - er tilfældigt placeret på græsfladen, som er brudt op af et net af grusstier i varierende bredde.

Det velkendte problem med større frie græsarealer på kirkegården finder vi også på Østre kirkegård. Spørgsmålet var om kirkegården skulle udfases eller udvikles til en kirkegård med en decideret parkfunktion. Vores bacheloropgave undersøger fem mulige fremtidige scenarier for kirkegården, og netop parkfunktionen er central for alle fem scenarier.

17. En parksituation - Østre Kirkegård i Vejle

Der foreligger fem skitseforslag tegnet af landskabsarkitekt og kirkegårds konsulent Preben Skaarup. Formålet med vores arbejde er en objektiv synliggørelse af forslagernes muligheder og konsekvenser. Vi havde sat os for at fremstille et materiale der skulle medvirke til at kvalificere kirkegårdsbestyrelsen til at træffe en beslutning om kirkegårdens fremtid.

Skitseforslagene og egen kortlægning ligger til grund for vores arbejde. Gennem registrering, analyse og skitsering har vi kortlagt stedets potentialer.

Derudover har vi udpeget det scenarie som efter vores vurdering fungerer bedst funktionelt, rumligt og æstetik.

18. Hvilken parksituation?

Til fortolkning af Preben Skaarups skitser brugte vi fotos af eksisterende parker, kirkegårde og bebyggelser, for lettere at kunne kommunikere det rette udtryk og den rette stemning indbyrdes og med andre.

Samtidig studerede vi og brugte landskabsparkens klassiske elementer allér, hække, bryn/busket, lunde, fritstående træer og udstrakte plæner til at rejse skitserne fra plan og give dem rumlighed til vores modeller.

Billedet som ses i midten er fra Mariebjerg Kirkegård. Vi er inspireret af hvordan hække og træers placering sammen kan skabe parkstemning og rum for sorgbearbejdelse.

19. Eksisterende forhold

Fotoregistrering er en vigtig metode i vores arbejde. Alt fra foto af belægning, stibredder, vegetation, arter, gravstedsdetaljer, til det omgivne landskab dokumenteres.

Det er således at vores kortlægning af stedsspecifikke værdier, kulturspor samt eventuelle problematikker tydeliggøres.

Vi holder meget af dette billede, fordi det viser kirkegårdens bedste sted - den ældste del med lapidarium, bevaringsværdige gravminder og et værdifuldt stedsegrønt busket.

20. Kortlægning

Den rumlige visuelle analyse er en undersøgelse af, hvorledes landskabet fremtræder og kan opleves visuelt, samt hvilket landskabselementer man orienterer sig udefra.

Denne analyse udpeger visuelle kvaliteter i det eksisterende landskab.

Et godt værktøj til at sikre bevarelsen af det stedsspecifikke og kvaliteter i landskabet.

Tegningen illustrerer byranden og de vigtige udsigtspunkter, samt kapellet som et centralt vartegn.

21. Træregistrering

Vi har registreret samtlige træer på kirkegården og fundet de bevaringsværdige. De vil kunne indgå i et eller andet omfang i et af de fem scenarier. Her ses træerne i relation til kirkegårdens struktur, lindealléer og store rødbøge.

Det var i træregistreringen vi opdagede fraværet af stedsegrønne og at den ydre ramme af træer var i opløsning.

22. Rumlighed

Vi har bygget modeller af alle scenarierne for at kunne undersøge rumlige forhold og udvælge passende beplantningselementer som hække, lunde og fritstående træer, som enten kunne åbne eller aflukke arealet og som kunne omslutte kirkegårdsdelen og adskille parken fra kirkegården.

Den model vi har valgt at vise jer her, er vores endelige anbefaling.

23. Vores anbefaling - Fund

Dette scenarie viser 2 hæk-indrammede begravelsesafsnit i en park. Hækken skaber lukkede rum med begrænset eksponering. Det nordligste rum er placeret på den ældste del af kirkegården og er en lysning i en lund indrammet af hæk. I det andet begravelsesrum er en lund omsluttet af en dobbelthæk, som dels er en filosof-gang, men samtidig skærmer for forstyrrelser fra den tilstødende vej med tung trafik. Det resterende areal er park.

Vi anbefaler **Kirkegård i park**, som vi mener tilbyder flest rumlige kvaliteter. Forslaget separerer og tilgodeser funktionerne park og kirkegård bedst muligt.

Kapellet er her brugt som et vigtigt element i kompositionen - hjertet af parken er netop kapellet og de to kirkegårdsafsnit og der tages hensyn til udsigten til den eksisterende byrand. Bevaret eksisterende vegetation er et kulturspor.

Adskillelsen mellem park og kirkegård er her en enkelthæk og en dobbelthæk, men i vores tolkning af skitseforslaget eksisterer der mange muligheder for fysiske og visuelle barrierer med beplantning eller mere faste konstruktioner.

24. Skiller **Syv fiktive skovkirkegårdsafsnit**

Vores seneste arbejde med kirkegården er en selvvalgt opgave udenfor kursusregi, som er et idékatalog med forskellige skovtyper til skovafsnit på kirkegårde.

Det er endnu et kollektivistisk anlæg, hvor begravelse indordner sig skovens dynamikker og æstetik.

25. **Urneafsnit i skov**

Her ses Gladsaxe Kirkegårds skovafsnit. Vi er meget fascineret af skovafsnittet på Gladsaxe Kirkegård som landskabsarkitekt Jane Schul står for. Stedet giver en fornemmelse af at befinde sig i en skov, trods området er etableret i et eksisterende læbælte omkring kirkegården. Området er blevet tyndet og der er indplantet skovbund. Her havde vi følelsen af en troværdig skov. Og det gav os lyst til at arbejde med at skabe en naturnær skovkirkegård.

Hvorfor er skov på kirkegården relevant?

- Vi mener at en skovkirkegård kan udfylde de frie arealer der opstår som resultat af ændrede begravelsesformer.
- Dertil kan skovafsnittet også bidrage til befolkningens stigende ønske om at blive begravet naturnært.
- Fra vores ståsted som kommende landskabsarkitekter ønsker vi at bidrage med vedvarende løsninger, som modsvar til "midlertidigheden". Og noget af det mest vedvarende og mindst midlertidige vi kan skabe med, er træer.

26. 7 fiktive skovafsnit - idékatalog til skovkirkegårds

Derfor har vi udarbejdet disse 7 fiktive skovafsnit, som kan opfattes som et idékatalog. Vores udgangspunkt for arbejdet med skovkirkegårdsafsnit er den naturnære skovdrift og de skovudviklingstyper som er udviklet af skovprofessor Jørgen Bo Larsen. Det har vi kombineret med vores egen viden om kirkegårde.

Vi har således brugt viden om skovens dynamik og skovbrugsprincipper. Herunder særligt den lave planteafstand og den jævnlige udtynding, som er det som resulterer i hurtig skov.

Fælles for vores 7 fiktive skovafsnit er:

- De består af træarter som kan blive mindst 300 år gamle.
- Der er et højt kronedække - på min 60%.
- Samt et bevidst valg af plantemønstre, i modsætning til traditionel skovdrift hvor træerne står på rad og række.
- De indrammes af et artsrigt skovbryn.
- Vi har fokuseret på værdien af en etageret skov med skovbund, et busklag og et krone lag.

Ud af de 7 fiktive skovafsnit har vi valgt at fremhæve 3.

27. Skov omkring eksisterende elementer

Skoven omslutter opsigtsvækkende eller karakteristiske kirkegårdselementer som gravminder, konstruktioner og bevaringsværdige vedplanter. De optræder skulpturelt og udgør skovens kerne. Her er de blandet med ege som tillader bevarelsen af flest mulige eksisterende vedplanter pga. det store lysindfald. Mødet mellem kirkegårdens eksoter og de hjemmehørende ege skaber en omsluttende skov som minder om et aboret. Kontrasten mellem de formede planter og den naturnære egeskov kan skabe et kunstnerisk skovudtryk på lige fod med havekunst. En af fordelene ved denne skov er at begravelsespladsen er klar når elementerne er udvalgt og egetræerne plantet.

28. Den visuelle skov

Den visuelle skov sem er opstået ud fra ønsket om at skabe en stimulerende skov, som er ekstra rig på sanseoplevelser. Skoven er lys og arterne er udvalgt for deres specielle karakteristika, som bladfarve, bladform, efterårsløv, blomstring, frugter, frøstande og særprægede bark.

Kombinationen af arterne gør at skoven opleves flamboyant.

29. Stævningskov

Den sidste vi har valgt at fremhæve er stævningskov som oprindeligt er en ældre kulturskov. Det er en åben flerstammet lavskov, hvor alle træer systematisk og jævnligt stævnes og derfor ses forskellige træarter i forskellige aldre. De tilbagevendende stævninger karakteriserer skoven og gør skovens udtryk meget dynamisk. Det er en skov i konstant forandring.

Skovens karakter bestemmes i høj grad af stævningsdriften. Skyggede og lyse partier op står som følge af hvilke arter og hvor der stævnes.

Vi vil gerne fremhæve stævningsskoven fordi den giver mulighed for begravelse umiddelbart efter etablering. I løbet af kun 5-7 år vil der stå en lavskov. Skoven kan etableres på et mindre areal på minimum 30x30m. Derudover giver den menneskelige skala mulighed for intimitet i skovomgivelser.

30. Naturnært skovkirkegårdsafsnit

Generelt har projektet åbnet vores øjne for forfaldets æstetik og den poesi der opstår når nedfaldne grene og aldrende træer optræder skulpturelt i skoven.

31. Opmærksomhedspunkter

Vi oplister her en række opmærksomhedspunkter, som er forhold vi er kommet frem til, skal være tilstede for at opnå et naturnært skovudtryk.

- Der skal være et vist kronedække, fordi: Kronedækket er en forudsætning for skovklimaet som er den egentlige stemningsskaber. Vi anbefaler at kronedækket bør være min. 60%. Tallet stammer fra et videnblad om skovkirkegårde fra 2008.
- Skovbunden er vigtig, da: de besøgenes opmærksomhed er rettet mod skovbunden, hvor gravstenene er placeret. Derudover bør man vælge passende skovbundsarter - for at opnå et naturpræg frem for et kulturpræg.
- Så er der busklaget, som er vigtigt fordi: det rummer de planter du møder i øjenhøjde. I en etageret skov understreger busklaget skovstemningen og skaber mulighed for intimitet og individuel sorgbearbejdelse.
- Så er der den høje plantetæthed: som er et grundlæggende skovbrugsprincip, hvor træer plantes tæt (helt ned til 1-1,5 m afstand) for at opnå en hurtig højde og i dette tilfælde hurtig skovstemning. Den vigtige opgave bliver derfor at drifte træerne og udtynde dem rettidigt og sørge for at de rette individer står tilbage.
- Skovbrynet skal skabe et mikroklima og er desuden uundværligt som stemningsskabende ramme såvel indefra som udefra.
- Vores sidste opfordring er: lær at elske dødt ved og vær ikke være bange for vildskab - man skal generelt tillade vildskab så kontrasten til kirkegårdens kulturprægede afsnit bliver tydelig. Hvis man drifter skovafsnittet med en vis vildskab for øje giver man de besøgende en troværdig skovoplevelse.

32. Tak for opmærksomheden

Nu har I set de 3 kirkegårdsproblematikker vi indtil videre har arbejdet med.

Indenfor nær fremtid skal vi finde en vinkel på vores afsluttende speciale.
Vi går selv med tanker om at det skal omhandle kreativ drift på kirkegården.

Hvis I sidder med nogle ideer i den retning, eller har lyst til at lade Jeres kirkegård indgå som en del af vores projekt, hører vi meget gerne fra Jer.

Vi håber vores oplæg har givet jer lyst til at ansøge om at få landskabsarkitekturstuderende til at prøve kræfter med nogle af de opgaver I sidder med på kirkegården.